

- וכתב הרא"ש: דוקא אם כתב כל נכסיו לבנו ולאחר, אבל כתב 'חצי לבני וחצי לאחר' — אף בנו קנה החצי, שאם כוונתו לעשות בנו אפוטרופוס, לא היה לו לכתוב 'חצי' בהקדמת הבן, אלא היה כותב 'כל נכסי לבני ולאחר'.
- ב. בן בנו — כאחר דמי (כן מבואר לפי פירוש אחד המובא ברשב"ם). וכן הכותב לאחיו — קנה כאחר (ר"י בן מגאש; ריא"ז).

דף קלב

ריב. דין 'הכותב כל נכסיו הנ"ל, האם הוא אמור גם בבריא או רק בשכיב מרע?

רבה נסתפק בדבר זה; האם גם בריא שכתב כל נכסיו לאשתו או לבנו אמרו חכמים לא עשאם אלא אפוטרופוסין, או שמא אין לומר בזה שנתכוין שיכבדום וישמעו בקולם, שהרי הוא קיים. ולא נפשט הספק למסקנא.

א. רשב"ם פירש שהספק הוא בין נתן לו מהיום, בין 'מהיום ולאחר מיתה'. וכן פסק באור זרוע. ואחרים כתבו שב'מהיום' פשוט שקונה קנין גמור, ולא נסתפק אלא בכותב מהיום ולאחר מיתה (מובא בר"ן).

ב. כתב הרמ"ה, וכן פשוט להרשב"א (בשו"ת ח"ב רסד. וכ"ד הרמב"ם (זכיה ו, ד ע"ש) והריא"ז), הואיל ונשאר הדבר בספק, אין עושים מעשה אלא מעמידים הנכסים בחזקת בעליהם והלה אינו אלא אפוטרופוס [ואם תפס — כתב המאירי, אין מוציאים מידו]. ובעלי חובות מאוחרים של הבעל או יורשיו — טורפים מאותם נכסים (רשב"א שם).

ואין כן דעת הריטב"א והר"ן, שכיון שיש למקבלים שטר מתנה הרי הם מוחזקים במתנתם, ועל היורשים להביא ראיה שלא נתכוין הגותן אלא לאפוטרופוסות, כיון שלא נתברר הדבר בתלמוד [וכל עיקרה של הלכה זו הלכתא בלא טעמא, לכך אין לנו אלא מה שברור בה בפירוש].

ג. אם רוצים הבעלים לבטל אפוטרופוסות מחיים — הרשות בידם, שאינו אלא כשליחות בעלמא שאפשר לבטלה (יד רמה).

[נראה לכאורה שאפילו עשה קנין על האפוטרופוסות יכול לחזור, שהרי דנו הראשונים אם בקנין אומרים עשאו אפוטרופוס, יש אומרים שקנה לגמרי מפני שלעשיית אפוטרופוס א"צ קנין, וי"א שלא עשה קנין אלא לשופרא דמלתא ולעולם הוי אפוטרופוס. ומשמע דלכו"ע אין אומרים שלכך עשה קנין כדי לאלם הדבר שלא יוכל לחזור בו].

ריג. הכותב נכסיו לאשתו באופנים דלהלן, מה דין כתובתה?

- א. כתב לה פירות נכסיו.
 - ב. כתב לה מחצית מנכסיו, או שלישי או רביעי.
 - ג. כתב לה כל נכסיו, ויצא עליו שטר חוב הקודם למתנתה ואינו קודם לכתובתה.
 - ד. הכותב נכסיו לבניו או לבנותיו ולאשתו כתב קרקע אחת או פירות דקל; בבריא ובשכיב מרע.
- א. הכותב פירות נכסיו לאשתו — גובה כתובתה מן הקרקע (ואין אומרים מחלה שעבוד כתובתה בשביל מתנה זו).

ב. כתב לה למחצה שליש ורביע מנכסיו — תגבה כתובתה מן השאר.

א. רשב"ם ועוד ראשונים פרשו שכתב לה קרקע לגמרי, וקמשמע לן שלא מחלה בשביל כך על כתובתה. ומהתוס' נראה (וכן פירש רבנו גרשום) שנתן לה פירות לזמן מסוים ממחצית נכסיו, ומשמיענו שאין היתומים יכולים לטעון טלי כתובתך מאותה שדה שיש לך ממנה פירות, אלא גובה כתובתה משאר שדות, לפי שרוצה ליטול כתובתה מיד ואם תגבה משדה שיש לה בה אכילת פירות, אין לה הנאה מכתובתה אלא לאחר תום זמן אכילת פירות. [ע"ע בפירוש דבריהם בספר אור שמח — מלוה יט, ח ד"ה אמנם].

ב. יש מצדדים לומר שכלפי אותם נכסים שנתן לה — מחלה שעבוד כתובתה עליהם, הלכך אם יצא עליו שטר חוב הקודם למתנתה — בעל חוב גובה אותם נכסים (ר"ן, וכן הביאו מר"י הלוי, וכן הסכים הרמב"ן להלן קנ: ועריטב"א. וע"ע בחדושי ר' מאיר שמחה הכהן). ואין נראה כן מדברי הרמב"ם (זכיה ו, ח. ר"ן).
ויש מי שכתב שאינה גובה כל כתובתה אלא רק כסכום שהכתובה עודפת על המתנה (פסקי הרי"ד). ואין נראה כן דעת שאר ראשונים (והמאירי כתב על דעה זו שאינה נראית כלל).

ג. כתב כל נכסיו לאשתו (מדעתה וברצונה. רמ"ה) ויצא עליו שטר חוב — רבי אליעזר אומר: תקרע מתנתה ותעמוד על כתובתה. פירוש, לא תוכל לגבות מתנתה מנכסיו, מפני שעבודם לבעל חוב שקדם למתנה, אבל יכולה לגבות מהם כתובתה, מפני שקדמה כתובה לשטר חוב. [ואם לא תיקרע מתנתה ויפלו לו נכסים אחרי כן, תאמר, מקודם גביתי את מתנתי ועתה אגבה כתובתי, הלכך תקרע מתנתה, שאם יקנה נכסים אחרים לא תגבם עוד. רמ"ה].

וחכמים אומרים: תקרע כתובתה ותעמוד על מתנתה ונמצאת קרחת מכאן ומכאן. וכן מסר רבי יהודה הנחתום מעשה שארע בבת אחותו כלה, והורו חכמים כן. וכן פסק רב נחמן להלכה (רב יוסף בר מניומי).

א. פרשב"ם, לא תקרע כתובה ממש אלא שאינה יכולה לגבותה מאותם נכסים, לפי שבקבלת המתנה היא מוחלת על שעבוד כתובתה מהנכסים שקיבלה. ואולם אם יפלו לו נכסים אחרים — גובה מהם כתובה. [ולפי זה מותר לו לשהות עמה בלא כתובה אחרת. רא"ה, מובא בריטב"א].
והרמ"ה מפרש תקרע ממש, שלגמרי מחלה על כתובתה.

ב. יתכן ו'כל נכסיו' לאו דוקא, שאין צריך אלא יותר מכדי כתובתה (עתוס' קנ: ד"ה ואלו. וכ"מ בריטב"א). ולדברי הרא"ש (בתשובה מא, א), אם כתב 'כל נכסיו' אפילו שייר מקצתם — אבדה כתובתה, אבל אם לא כתב 'כל' אלא פירט הנכסים שנותן, אפילו הם רוב נכסיו — לא אבדה כתובתה. (ובשו"ת רשב"ש (קעג) נראה שנקט לפי פשטות הסוגיא ודברי הרמב"ם, שאם שייר קרקע כל שהו לא אבדה כתובתה. וצ"ע).

ג. כתב ר"י מגאש: אפילו כתב לה מתנה זו כשהוא בריא שיש לומר לא מחלה כי סברה שיחזור ויקנה נכסים ותגבה מהם — אעפ"כ מחלה שעבוד כתובתה מכל הנכסים שקיבלה. (וכן נקט בפשיטות הרא"ש בתשובה מא, א).

ד. נראה שגם אם יצא שטר מ'כר' על הנכסים קודם למתנה — אין האשה גובה כתובתה מאותם נכסים, לפי שמחלה על כל נכסיו, הן אותם הקיימים ברשותו הן אותם שמכרם לאחרים (עפ"י שו"ת הרא"ש מא, א — דלא כדעת השואל).

ה. הכותב כל נכסיו לאשתו באופן שלא עשאה אלא אפטרופא, לא הפסידה כתובתה בכך. ורק באופנים שקנתה קנין גמור — הפסידה, כגון בארוסה (עפ"י רמב"ן, רמ"ה, רבנו יונה ר"ן ועוד).

ו. אם ניכר הדבר שהבעל הערים והבריה לה נכסיו במתכוין כדי להפסידה — לא אבדה כתובתה, כי אילו ידעה שדרך שנאה הוא עושה להפסידה, ודאי לא מחלה. והכל כפי מה שענין הדיין רואות (ריטב"א עפ"י מורו).

ד. שנינו במסכת פאה: הכותב [כל] נכסיו לבניו (והוא הדין לאחרים. רשב"ם קלג.), וכתב לאשתו קרקע כל שהוא — אבדה כתובתה. רבי יוסי אומר: אם קיבלה עליה אעפ"י שלא כתב לה — אבדה כתובתה. ודייקו בגמרא שתנא קמא סבר שצריך קבלה (כלומר התרצות מפורשת במתנתו לבנים, ואין די בשתיקה) עם כתיבה (— כתיבת קרקע לה). ופירש רבי יהודה בברייתא, שהיתה נוכחת שם בשעה שכתב וגם קיבלה עליה בפירוש, אבל בלאו הכי יכולה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי. ומדברים אלו הקשו על האמוראים שהעמידו דברי תנא קמא ללא קבלה; רב העמיד במזכה לבניו על ידה, שכיון שנשתדלה בזכיית הבנים וגם נתן לה קרקע כל שהוא והיא שותקת — נתרצית להם בלב שלם ומחלה שעבוד כתובתה. ושמואל אמר: במחלק לפניה והיא שותקת. רבי יוסי בר' חנינא אמר: באומר לה תלי קרקע זו בכתובתך (ולא ערעה. ואפילו לא היתה שם ולא חלק בפניה. רשב"ם, ריטב"א), ומקולי כתובה שנו כאן. ורב נחמן הסיק: כיון שעשאה שותף בין הבנים — אבדה כתובתה.

א. לפרשב"ם, רב נחמן סובר שבכתיבה בלבד אבדה כתובתה, וכרבי יוסי שדי לו דבר אחד, קבלה או כתיבה. והביא מתשובת רש"י זקנו, שרב נחמן סובר כשמואל רבו, שמחלק לפניה והיא שותקת, וכיון שעשאה כשותף בין הבנים, מתרצה לדבר ומוחלת שעבוד כתובתה. (וכן פירש הרי"ף, והסכים לזה הרא"ש. וכן דעת הרמ"ה והרי"ד. וכן כתב רבנו יונה בשם ר"י הלוי. והריטב"א כתב בדעת רשב"ם שרב נחמן נקט כרבי יוסי בר חנינא. וע"ע תורי"ד). ויש מפרשים שאם השוה אותה לבנים במתנתה, די בקבלה ללא כתיבה [או כתיבה ללא קבלה. כן כתב ריטב"א בשם ר"י], אבל כתב לה קרקע כלשהו — צריך כתיבה וקבלה (רא"ש בשם רבנו חננאל. וכן הביא האור-זרוע מר' יצחק בר"ש והכריע כן למעשה. ואילו הרא"ש ורבנו יונה הקשו על פירוש זה).

ויש מפרשים שעשאה שותף בין הבנים היינו קבלה, שאין אדם נעשה שותף עם חברו אלא בהתרצות. הלכך מחלה אפילו לתנא קמא (עפ"י רז"ה. וכ"כ רבנו יונה ור"ן בשם רבנו חננאל). ויש מפרשים שרב נחמן מיקל יותר משמואל ומרבי יוסי בר חנינא אלא כיון שעשאה שותף ולא מיחתה אבדה כתובתה (עפ"י ר"ן בדעת הרמב"ם).

יש מי שכתב שאמנם בדורות ראשונים הועילה שתיקה, אבל עכשיו מחמת הבושה היא שותקת (עפ"י עיטור 'מתנת שכיב מרע'. וע' גם בשו"ת רשב"ש קנו שמז).

ב. לפרשב"ם ורמ"ה, מחילת כתובה האמורה כאן אינה אלא מאותם נכסים שנתן לבניו, אבל אם יזכה בנכסים אחרים — גובה מהם כתובתה. (וכן פסק הרי"א²). ור"י מגאש מפרש שאפילו קנה נכסים לאחר מכן, אינה גובה כלום, שמחלה על כתובתה לגמרי.

ג. יש לשמוע מהמעשה המובא בגמרא ש'כותב' לאו דוקא, אלא הוא הדין לשכיב מרע שמקנה באמירה בעלמא — איבדה כתובתה (יד רמה).

ד. יש אומרים שלרב ולשמואל אפילו לא כתב לה קרקע כלשהו אבדה כתובתה כיון שסייעה בנתינתו לבנים או שנתן בפניה ושתקה. ואולם השיבו בגמרא על כך מפני דברי התנאים (עפ"י רז"ה. ורשב"א הקשה על כך, ע"ש).

ה. לדעת האומר צריך שתקבל עליה, די באמירה בלבד ואין צורך בקנין, כדין מחילה שאינה צריכה קנין (יד רמה). ויש מי שחולק וסובר שצריך קבלה בקנין (עפ"י בעל העיטור אות מ' מתנת שכיב מרע'. וע' בשו"ת רשב"ש שמוז).

ו. לא אמרו שמוחלת אלא בכתובה, ומקולי כתובה שנו כאן. אבל בעל חוב אפילו מכר הלווה נכסיו בפניו ושתק או נתרצה — לא מחל אם לא אמר בפירוש שמוחל על שעבודו, כי שמא לא נתרצה למכירה אלא משום שנוח לו לגבות מהשני את חובו (עפ"י רשב"ם רו"ה וריטב"א. וערשב"א). ואפילו נתן לו קרקע ואמר לו טול זו בחובך והודה, אנו אומרים שאינו נוטל בכל חובו אלא כפרעון מקצת החוב (רבנו יונה). וע"ע בספר שער משפט קד סק"ז.

וכתב הר"ן שדין נדוניה שהכניסה האשה כדין בעל חוב דעלמא, ואין מקילים בה קולי כתובה להפסידה. וכן דעת הרא"ש (בתשובה מא, ב). ומדברי הרמב"ן (קלח). לכאורה אין נראה כן, שכתב באומר 'טלי מאתים זו בכתובתך' — הפסידה כתובתה. ומשמע שהנידון על תוספת כתובתה, שהרי מאתים נותן לה עתה, ומה לי אם זוכה משום מתנתו או משום כתובה. ויש לדחות שכשאמר לה בפירוש 'בכתובתך' שאני, שהרי זו כמחילה מפורשת.

ז. בגרושה נחלקו הדעות; יש אומרים על פי פשט הסוגיא שהפסידה כתובתה. ויש חולקים (עריטב"א).

נסתפק רבא האם גם בבריא אומרים כן, או שמא בבריא אינה מוחלת על הכתובה, כי סבורה שודאי יקנה בעתיד נכסים. תיקון.

א. לפרשב"ם ורמ"ה, בבריא נסתפק רבא שלא מחלה כלום. ולפירוש ר"י מגאש, הספק היה אם בבריא מוחלת על כתובתה לגמרי או שמא אינה מוחלת אלא מאותם נכסים שנתן, אבל לא מנכסים אחרים שיהיו לו בעתיד.

ב. כתב ר"י מגאש: הואיל ועלה הדבר בספק ואין ראייה ברורה שמוחלת, מעמידים כתובתה על חזקתה, ואם קנה נכסים — גובה מהם. וזהו לפי פירושו הנזכר. ולפי הפירוש הראשון, גובה אפילו מאותם נכסים (כן מבואר ביד רמה).

ויש אומרים שמספק אין מוציאים כתובה מיתומים (רא"ש; רשב"ם וקלג; ריטב"א ור"ן). וכן דעת הרמב"ם בחיבורו הגדול [ולא כבפירושו למשנה]. ובדעת הר"ף יש גירסאות חלוקות. עב"י קו; פלפולא חריפתא. וע"ע הר צבי. אבל אם תפסה תפסה. ויש מי שאומר יחלוקן (ע' אור זרוע ומאירי).

מסר רב חסדא בשם שמואל: אפילו לא הקנה לה אלא דקל אחד לפירותיו — אבדה כתובתה. ודוקא בכגון זה שהקנה לה במחובר, אבל הקנה לה פירות תלושים (או אפילו מחוברים, אם כבר אינם צריכים לאילן ועומדים ליתלש. רמ"ה וריטב"א, עפ"י כתובות נ:). או שאר מטלטלין — לא מחלה.

א. כתב הרמב"ן (קלח): המחלק נכסיו [אפילו שלא בפניה], ואמר לאשתו 'טלי מאתים זו בכתובתך' — הפסידה כתובתה, כשם שהפסידה בקרקע לרבי יוסי בר' חנינא. [אבל לא אמר בנוכחותה אלא לאחרים 'תנו מאתים זו בכתובתך' — לא הפסידה, וידה על העליונה ליטול כתובתה או הסכום שאמר].

ב. לאחר תקנת הגאונים לגבות כתובה ממטלטלין כמו קרקע, מסתבר שגם אם שייר לה מטלטלין — מחלה כתובתה (יד רמה ופסקי הרי"ד ורי"א ז. וכ"כ הבית-יוסף (אה"ע קו) בדעת הר"ן). ויש חולקים (כן כתב הרמ"א שם בדעת הרמב"ם ושאר פוסקים).

מעשה באחד שנתן שני שלישים מנכסיו לשתי בנותיו ושליש לאשתו, ומתה אחת מהבנות בחייו וירשה. סבר רב פפי לומר, אין האשה נוטלת אלא שליש שנתן לה בעלה. אמר לו רב כהנא: אילו היה חוזר וקונה נכסים — הלא משתעבדים לכתובתה, וכיון שכן אף נכסים אלו שירש את בתו משתעבדים לה.

שייר מקצת נכסים אצלו שלא חילקם, אפילו דקל אחד בלבד — אמר רב יימר לרבינא (קלג.), מתוך שיורדת לאותו דקל לגבות כתובתה, יורדת לכל הנכסים (שלכך שתקה ולא ערערה, לפי סברה למה אערער עכשיו עד שישומו ב"ד את הדקל ואטרפנו, ואחרי כן אערער על הבנים ואטרופ מהם. רשב"ם). ודוקא שייר קרקע, אבל שייר מטלטלין, אינו נחשב שיור לענין זה. אבל שייר מטלטלין הכתובים בכתובה, שייחדם לגביה, אם הם עומדים בעינם — הרי זה שיור (אמימר, להלן קג.).
עתה שתקנו הגאונים שהמטלטלין משועבדים לכתובה, כל ששייר מטלטלין, לא אבדה כתובתה (רי"ף פ"ט דף קג; ריא"ז ועוד).

ריד. אלו נפקותות מבוורות בסוגיא, בשאלה האם הולכים אחר אומדנא אם לאו?

הרי שהלך בנו למדינת הים ושמע שמת בנו ועמד וכתב כל נכסיו (דוקא, להוציא אם שייר קרקע או מטלטלין. ערמב"ן קג:) לאחריים, ואח"כ בא בנו — מתנתו מתנה. רבי שמעון בן מנסיא אומר: אין מתנתו מתנה, שאילו היה יודע שבנו קיים, לא כתבם. ואמר רב נחמן: הלכה כרבי שמעון בן מנסיא (וכן הלכה. רי"ף). מזה למדו שרב נחמן הולך אחר אומדנא (— אומדנא המוכחת לכל העולם. ריטב"א), שאעפ"י שלא פירש שנתן רק בהנחה שמת בנו, כמי שפירש דמי.

יש אומרים, דוקא אם עמד וכתב מיד כששמע שמת בנו, אבל לא לאחר זמן. והמאירי כתב שאין הדברים נראים.

יש אומרים שדין זה אמור רק בשכיב מרע אבל לא בבריא. ויש חולקים (ע' בראשונים קג; חו"מ רמז).

והקשו על דברי רב נחמן במי שכתב כל נכסיו לאשתו ויצא עליו שטר חוב — תקרע כתובתה ונמצאת קרחת מכאן ומכאן, והלא אומד הדעת נותן שלא מחלה שעבוד הנכסים בגלל המתנה? ותרצו, לעולם הולך רב נחמן אחר אומדנא, וגם בזה אנו אומדים דעתה שנות לה שיצא עליה קול שבעלה כתב לה כל נכסיו, ובשל אותה הנאה מוכנה היא להיכנס לספק טריפת בעלי חובות ומוחלת שעבוד כתובתה (עפ"י רשב"ם).

א. מובא בתורא"ש: אין להשוות אומדנות להדדי אלא אותם שהתלמוד משוה. ולכך מצינו במקום אחר שרב נחמן אינו הולך אחר אומדנא.

ב. יש מי שהראה מחלוקת ראשונים האם הולכים אחר אומדנא אף באומד הנובע ממצב חדש שנוצר לאחר מעשה, כגון שכתב כל נכסיו ואח"כ נולד לו בן (כן מבואר מדברי המרדכי. וכן י"ל בדעת התוס' בכתובות מז), או שמא רק בטעות הנובעת מחוסר ידיעת המצב שבאותה שעה (כן נראית דעת מהר"ם מרוטנבורג בתשובה התקמב). ע' בהרחבה בקובץ שעורים.